

REVIEW: TATIANA NICULESCU, *SINGUR. VIAȚA LUI MIHAIL SEBĂSTIAN*

Iulia-Maria TICĂRĂU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Lucian Blaga University of Sibiu
E-mail: iulia.deaconu@ulbsibiu.ro

Abstract: This article reviews the study *Alone: The Life of Mihail Sebastian* by Tatiana Niculescu. Compared to the other studies devoted to Sebastian, this publication brings as a novelty the focus of the research on the man Mihail Sebastian, but, of course, it also brings clarifications on his way of thinking and creation. Written in a clear and unaffected manner, this research brings into discussion episodes that marked the life of Sebastian and impeccably completes the critical image dedicated to him.

Keywords: review, Tatiana Niculescu, Mihail Sebastian, life, Jewish writer;

Citation suggestion: Ticărau, Iulia-Maria. “AREVIEW: Tatiana Niculescu, *Singur. Viața lui Mihail Sebastian*.” *Transilvania*, no. 7 (2023): 93-96.

<https://doi.org/10.51391/trva.2023.07.12>.

Între singurătate, incertitudine și excluziune

Studiul Tatianeii Niculescu, *Singur: viața lui Mihail Sebastian*, apărut la Editura Humanitas în martie 2022, continuă seria biografiilor inițiată de cercetătoare cu *Regina Maria: Ultima dorință*. În „Un cuvânt înainte”, Tatiana Niculescu accentuează următorul aspect: „e de prisos (sau poate nu) să avertizez cititorul că aceasta nu e o carte de istorie sau critică literară, și nici nu are pretenția că epuizează tot ce se poate spune despre devenirea intelectuală a lui Mihail Sebastian. În același timp, luminează unele episoade ale vieții mai puțin explorate până acum”¹.

În scurta sa viață, Mihail Sebastian nu a fost considerat un autor valoros al literaturii românești interbelice, ci a fost mai degrabă în centrul atenției din cauza polemicilor stârnite odată cu apariția romanului *De două mii de ani*, dar și a relației acestuia cu Nae Ionescu care a provocat o multitudine de discuții controversate din punctul în care „diavolul”² își expune orientarea spre extrema dreapta. De asemenea, publicarea postum a *Țurnalului* pe care acesta îl ține între anii 1935 și 1944 îl readuce pe Mihail Sebastian în prim-plan literar și provoacă un alt conglomerat de reacții.

În afară de acest studiu recent: *Singur: viața lui Mihail*

Sebastian, autorul evreu și brăilean a făcut obiectul altor monografii. Dintre acestea amintim: *Mihail Sebastian sau ironia lui destin* (Dorina Grăsoiu), *Mihail Sebastian* (Ștefănescu Cornelia) și *Evreul improbabil: Mihail Sebastian: o monografie ideologică* (Mihai Iovănel).³ Tatiana Niculescu nu abordează scriitorul Mihail Sebastian, ci omul, pe care îl reconstituie prin intermediul gândurilor transcrise în jurnal, în scrisori și chiar în propriile opere și pe care îl completează cu date istorice menite să întregescă contextul în care Sebastian scrie și trăiește. Centrul de greutate al studiului Tatianeii Niculescu nu are ca punct de plecare nici scoaterea la iveală a unor date necunoscute despre Mihail Sebastian, nici interpretarea originală a unor aspecte deja dezbătute de critica literară, ci faptul că narează captivant detalii deja cunoscute pe care le prezintă într-o manieră fascinantă. Informațiile prezentate pot fi regăsite în surse notorii, precum *Țurnalul* lui Sebastian însuși, iar noutatea pe care o aduce autoarea este evidențiată prin combinarea diverselor surse din care preia episoade din viața lui Sebastian care l-au marcat în devenirea personală și profesională precum locul nașterii sale, familia tradițională evreiască din care face parte, dar și aspecte din viața amoroasă, precum experiențele erotice nereușite care i-au lăsat un gust amar sau relația cu

Nadia Mărculescu. Sunt dezbătute, bineînțeles, relația de prietenie cu Mircea Eliade, activitatea gazetărească și relația cu Nae Ionescu, dar accentul cade pe omul Mihail Sebastian, nu pe scriitorul „evreu, român și dunărean”.

Cercetătoarea începe studiul, și implicit biografia lui Sebastian, cu un capitol intitulat sugestiv „Două zile de naștere”. Acest lucru este remarcat și de alți cercetători⁴, dar pentru publicul care nu este de religie mozaică precum Sebastian, explicațiile aduse clarifică care este motivul pentru care Sebastian scrie în *Jurnal* că își sărbătorește ziua de naștere pe 18 octombrie, deși acesta s-a născut pe 8 octombrie 1907: „ziua circumciziei și a numelui – cel mai important eveniment din viața unui evreu – e socotită adevărata lui zi de naștere. De aceea, Iosi va menționa totdeauna, ca dată a nașterii lui, ziua de 18 octombrie.”⁵ Ziua circumciziei este stabilită pe 18 octombrie din următorul motiv: „la data de naștere socotită a fi 9 octombrie, de vreme ce copilul se născuse pe 8 octombrie după apusul soarelui, se adaugă cele opt zile prevăzute în Biblie până la circumcizie, începând cu prima zi de după naștere.”⁶ Această explicație este utilă nu doar pentru exegeții lui Mihail Sebastian, ci și pentru a înțelege mai bine tradițiile evreiești și, implicit, copilăria pe care acesta o trăiește conform obiceiurilor iudaice. Cercetătoarea aduce în discuție, în afara ceremoniei de *bris* (circumcizia) și pe cea de *upșerin*, un alt eveniment important din viața unui copil evreu ce are loc atunci când copilul împlinește trei ani – prima tundere a părului⁷.

Tatiana Niculescu detaliază aspecte din copilăria lui Sebastian care ne fac să înțelegem bazele evoluției gândirii și a literaturii scrise de acesta. Astfel, aflăm că Mihail Sebastian face clasele primare la Școala Primară Israelită și este privilegiat să trăiască în orașul de pe Dunăre, fiindcă „la Brăila, unul dintre centrele sionismului din România vremii, se tipăresc gazete diverse, ieșite de sub teascul unor tipografii înființate de patroni evrei, adresate comunității evreiești locale și scrise de gazetari evrei.”⁸ Începe să citească de la o vârstă extrem de fragedă, fapt mărturisit de însuși Sebastian într-un interviu în ziarul *Reporter* din 1934 în care menționează că până la 10 ani a citit toată colecția dedicată aventurilor lui Sherlock Holmes. În capitolul 4 – „Cărțile adolescenței”, Tatiana Niculescu enumeră autorii pe care Sebastian i-a citit puber fiind: Balzac, Maupassant, Daudet, Hugo, Lamartine, Renan, Taine, Ibsen. Acesta din urmă are o influență mare asupra gândirii adolescente a autorului brăilean: „piesele lui Ibsen alcătuiesc metafizica primilor lui ani de adolescență și de liceu, primul ghid spre gândirea speculativă”, reliefează cercetătoarea.⁹ Imboldul schimbării autorului *Stelei fără nume* este dat de ocuparea Brăilei de către nemți la finalul anului 1916. Acest impuls este corelat cu „sfârșitul războiului, trecerea într-un alt ciclu școlar, lipsurile și temerile din timpul ocupației, suferințele mute din jur, filtrate prin parodia baronului

Münchhausen”¹⁰ și „marchează un nou prag în viața acestui copil introvertit, care se desprinde treptat de universul religios, mitic și folcloric al familiei”¹¹.

Odată cu începerea Facultății de Drept, Mihail Sebastian începe să-i împărtășească amicului, Camil Baltazar, frământările lăuntrice și îl roagă să îl ajute să își găsească un loc de muncă, sugerându-i în acest sens ziarul „Cuvântul”. Mihail Sebastian este foarte îngrijorat de propria-i etnie, neliniște întemeiată și confirmată și de Camil Baltazar: „faptul că ești evreu va fi o piedică, principală. Cum află lucrul acesta nu te mai publică”. Astfel Iosef Hechter alege să devină Mihail Sebastian. Tatiana Niculescu explică această alegere în următorul mod, evidențiind, pe urmele Dorinei Grăsoiu, încă o ironie a destinului acestuia: „alegerea numelui Sebastian ascunde o ironie în plus, pe lângă aceea a prenumelui Mihail. E un fel de a spune: eu sunt evreul străpuns de săgețile urii voastre antisemite, ca Sfântul Sebastian de săgețile romanilor, iar Arhanghelul Mihail, înainte de a fi protectorul studențimii creștine, este protectorul poporului lui Israel”¹². Mihail Sebastian nu este un caz singular, iar Leon Volovici expune motivele pentru care scriitorii evrei alegeau să folosească un pseudonim:

„ca în toată Europa, evreii din România își schimbau sau românizau numele nu numai de «teamă», ci dintr-o dorință legitimă de integrare, și prin schimbarea numelui, în cultura populației majoritare. De altfel, numele evreiesc care urmează să fie adaptat sau înlocuit nu era, de regulă, un nume originar evreiesc, ci tot un nume adoptat după cultura țării din care evreii au emigrat (Austria, Rusia țaristă)”¹³.

Relația cu Nae Ionescu reprezintă o parte importantă din devenirea intelectuală și personală a lui Mihail Sebastian. Tatiana Niculescu folosește ca punct de plecare pentru a evidenția tumultul provocat de comportamentul fluctuant al profesorului Nae Ionescu însuși articolul scris de Sebastian „Simbolul pompierului incendiator”:

„e greu să nu transpară din ele, în contextual în care apare articolul, portretul lui Nae Ionescu, care se declara teoretic și principial un prieten al evreilor, în timp ce le recomanda discipolilor drept lecturi obligatorii cărțile lui Houston Stewart Chamberlain și Arthur de Gobineau, doi teoreticieni ai antisemitismului, iar practic și politic devenise ideologul Gărzii de Fier”¹⁴.

Duoul Nae Ionescu-Mihail Sebastian face obiectul multor polemici, dar cea mai notorie este polemica stârnită de apariția romanului *De două mii de ani*, mai cu seamă de prefața pe care Nae Ionescu o scrie, iar cercetătoarea nu omite nici ea prezentarea acestui episod amar din viața lui Sebastian. Astfel, la sfârșitul lui iunie, 1934 „vizitatorii standului cu cărți zăbovesc la Naționala-Ciornei să răsfoiască volumul. Înțeleg imediat mesajul prefeței: de două mii de ani, evreii refuză să-l recunoască în Isus

Hristos pe Mesia Mântuitorul. În consecință, orice evreu e sortit damnării și merită să sufere veșnic prin simplu fapt că este evreu.”¹⁵ Dar, continuă Tatiana Niculescu, „cine parcurge apoi romanul constată că prin titlu autorul înțelege altceva, anume marile adversități interioare ale iudaismului de-a lungul veacurilor, în cei două mii de ani [...] Dar volumul se cumpără mai cu seamă pentru prefață.”¹⁶ Mihail Sebastian răspunde acuzațiilor aduse în *Cum am devenit huligan* unde și explică de ce a ales să publice romanul cu scandaloasa prefață: primul motiv este legat de anul în care acesta începe să scrie cartea: 1931, an în care antisemitismul exista, dar în stare latentă, iar cel de-al doilea motiv este alegerea lui Nae Ionescu de a scrie prefața, deoarece Sebastian îl considera nu doar un mentor, ci și un cercetător care a arătat interes mozaismului.

Nu putem vorbi de Mihail Sebastian, fără a aduce în discuție acuzațiile care i s-au adus ca urmare a relației pe care autorul brăilean a avut-o ca discipol al lui Nae Ionescu, acuzații care au legătură cu înclinarea acestuia spre extrema dreapta. Aceste acuzații fac obiectul tezei Martei Petreu, teză contrazisă de numeroși critici precum Mihai Iovănel, Iulia Popovici, Ioana Orleanu, Dana Pîrvan-Jenaru etc. În ceea ce privește punctul de vedere al Tatiane Niculescu cu privire la orientarea politică a lui Mihail Sebastian, este evident faptul că cercetătoarea este împotriva acestor acuzații și preia, în opinia sa, interpretările folosite de refractarii teoriei Martei Petreu: scriitorul brăilean nu s-a declarat simpatizant al niciunei ideologii și nici nu a participat activ în viața politică românească și, mai mult, admirația pentru profesorul Nae Ionescu și colaborarea la redacția *Cuvântului* nu pot fi motive pentru a-l declara pe Sebastian adept al ideologiei de extremă dreapta.

Tatiana Niculescu alege pentru studiul său un titlu care este extrem de sugestiv și descrie laconic viața lui Mihail Sebastian: „prieteniile lui Sebastian se răresc pe zi ce trece. Fie că îl evită, fie că, știindu-le deja exaltarea gardistă, îi evită el.”¹⁷ Relațiile de prietenie ale lui Sebastian au de suferit enorm: „prietenia cu Mircea Eliade și Nae Ionescu se destramă pe zi ce trece. Exaltarea lor gardistă îl încredințează pe Sebastian că menirea scriitorului în societate este de a rămâne un sceptic luminat. E un rol pe care el și-l asumă sub masca unui nou pseudonim cu care semnează cronici muzicale și dramatice, recenzii și articole în *L'indépendance Roumaine*: Flaminius.”¹⁸ În muzică, Mihail Sebastian își găsește un pilon de sprijin care-l ajută să treacă peste perioada marilor pierderi și îndepărtări ale oamenilor dragi lui, atrași fiind în vârtejul

extremei drepte și antisemitismului. Singurătatea este o nălucă care-l urmărește permanent pe autorul brăilean, iar Tatiana Niculescu punctează acest aspect prin citatele extrase din jurnalul ținut de Sebastian. Nici întâlnirile cu oameni cunoscuți nu îl fac să scape de sentimentul singurătății: „eu umblu printre ei ca o umbră. Vorbesc, văd, ascult, răspund, mă mir, aprob - și dincolo de toată această agitație de suprafață sunt și rămân mereu singur cu irevocabila mea soartă”¹⁹, scria Sebastian în jurnalul său.

La 37 de ani, după ce a trecut peste toate ororile și opresiunile anitisebite ca evreu și ca scriitor evreu, Sebastian moare lovit de o mașină. Tatiana Niculescu preia din cotidianul *Universul* detaliile accidentului: „cunoscutul scriitor și publicist”, „a fost lovit și trântit jos de autocamioneta nr. 16306 B. condusă chiar de proprietar, anume Ion Zăpedeanu, din str. Coțofani-Tei nr. 35, care, văzând un bolovan de piatră în mijlocul drumului, a frânat brusc vrând să evite un accident”²⁰. Din păcate, accidentul nu a fost evitat, iar Sebastian moare din cauza unei fracturi a craniului.

Tatiana Niculescu ne prezintă în studiul *Singur: viața lui Mihail Sebastian*, omul Mihail Sebastian, fapt care ne ajută, de altfel, să înțelegem mai bine scriitorul brăilean. Copilăria acestuia marcată de tradițiile evreiești, cărțile adolescenței, alegerea pseudonimului, relația cu Nae Ionescu, călătoria la Paris, relațiile amoroase, trăirea opresiunilor evreiești din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, reușitele și insuccesele literare, Sebastian – melomanul și iubitorul de schi, prezentate de cercetătoare într-un mod natural și bine documentat, sunt aspecte care întregesc și reconstruiesc, în același timp, imaginea scriitorului *evreu, român și dunărean* și fac ca acest studiu să fie un element important în exegeza dedicată lui Mihail Sebastian. Cercetătoarea conturează un portret veridic și complex al lui Mihail Sebastian. Complexitatea portretului este realizată prin prezentarea etapizată a vieții autorului *Stelei fără nume*, din care reies trăsăturile de caracter ale acestuia. Portretul lui Sebastian nu este redus la o trăsătură definitorie, deși autoarea, prin însăși alegerea titlului acestei biografii, vrea să marcheze ca pilon al existenței sale singurătatea, impusă de perioada zbuciumată în care Mihail Sebastian trăiește. Mărturisirile pe care Sebastian le face în *Jurnal* dovedesc din plin acest aspect:

„trăim fiecare în singurătatea noastră, ca niște celule de sticlă. Putem schimba saluturi, zâmbete – asta e tot”²¹.

Note

1. Tatiana Niculescu, *Singur: Viața lui Mihail Sebastian* (București: Editura Humanitas, 2022), 11-12.
2. Vezi studiul Martei Petreu *Diavolul și ucenicul său. Nae Ionescu – Mihail Sebastian*.
3. Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian, sau, Ironia unui destin* (București: Editura Minerva, 1986); Cornelia Ștefănescu, *Mihail Sebastian* (București: Editura tineretului, 1968); Mihai Iovănel, *Mihail Sebastian: o monografie ideologică* (București: Cartea Românească, 2012).
4. Vezi Iovănel, *Evreul improbabil*.
5. Niculescu, *Singur*, 19.
6. *Ibid.*, 18.
7. Pentru o discuție despre „evreitate” și „neutrohtonizare” la Mihail Sebastian vezi Teodora Dumitru, «Neutrohtonizarea» – o soluție de abordare indirectă a temei evreității în literatura lui Mihail Sebastian”, *Vatra*, nr. 7-8 (2023): 143-149. <https://revistavatra.org/2023/09/16/teodora-dumitru-neutrohtonizarea-o-solutie-de-abordare-indirecta-a-teimei-evreitatii-in-literatura-lui-mihail-sebastian/>. Vezi și Teodora Dumitru, „Ineditul jurnal din 1930-1931 al lui Mihail Sebastian – un preview al întregii sale opere”, *Transilvania*, nr. 2 (2023): 26-41; Alexandra Oprescu, „Un manuscris ascuns în văzul lumii: jurnalul lui Mihail Sebastian din anii 1930-1931”, *Transilvania*, nr. 2 (2023): 17-25.
8. Niculescu, *Singur*, 26.
9. *Ibid.*, 40.
10. *Ibid.*, 33.
11. *Ibid.*, 33.
12. *Ibid.*, 55.
13. Leon Volovici, „Numele, pseudonimul și «problema evreiască»”, *Dilema Veche*, nr. 375 (2011). <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/numele-pseudonimul-si-problema-evreiasca-606639.htm>.
14. Niculescu, *Singur*, 121.
15. *Ibid.*, 130.
16. *Ibid.*, 130-131.
17. *Ibid.*, 155.
18. *Ibid.*, 157-158.
19. *Ibid.*, 192-193.
20. *Ibid.*, 216.
21. *Ibid.*, p.192.

Bibliography

- Dumitru, Teodora. “Neutrohtonizarea’ – o soluție de abordare indirectă a temei evreității în literatura lui Mihail Sebastian” [Neutrohtonization – A Solution for Indirect Approach to the Theme of Jewishness in the Literature of Mihail Sebastian]. *Vatra*, no. 7-8 (2023): 143-149. <https://revistavatra.org/2023/09/16/teodora-dumitru-neutrohtonizarea-o-solutie-de-abordare-indirecta-a-teimei-evreitatii-in-literatura-lui-mihail-sebastian/>.
- Dumitru, Teodora. “Ineditul jurnal din 1930-1931 al lui Mihail Sebastian – un preview al întregii sale opere” [Mihail Sebastian’s Unpublished Diary From 1930-1931: A Preview of His Entire Work]. *Transilvania*, nr. 2 (2023): 26-41.
- Grăsoiu, Dorina. *Mihail Sebastian, sau, Ironia unui destin* [Mihail Sebastian or the Irony of a Destiny]. București: Editura Minerva, 1986. Ștefănescu, Cornelia. *Mihail Sebastian*. București: Editura tineretului, 1968.
- Iovănel, Mihai. *Mihail Sebastian: o monografie ideologică* [Mihail Sebastian: An Ideological Monography]. București: Cartea Românească, 2012.
- Petreu, Marta. *Diavolul și ucenicul său. Nae Ionescu – Mihail Sebastian* [The Devil and His Disciple. Nae Ionescu – Mihail Sebastian]. Iași: Polirom, 2009.
- Niculescu, Tatiana. *Singur: Viața lui Mihail Sebastian* [The Life of Mihail Sebastian]. Bucharest: Humanitas, 2022.
- Oprescu, Alexandra. “Un manuscris ascuns în văzul lumii: jurnalul lui Mihail Sebastian din anii 1930-1931” [A Manuscript Hidden in Plain Sight: Mihail Sebastian’s Journal Kept During 1930-1931]. *Transilvania*, nr. 2 (2023): 17-25.
- Volovici, Leon. “Numele, pseudonimul și ‘problema evreiască’” [The Name, the Pseudonym, and the ‘Jewish Issue’]. *Dilema Veche*, nr. 375 (2011). <https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/numele-pseudonimul-si-problema-evreiasca-606639.htm>.